

EĞİTİMDE YARATICILIK

Eğitimde yaratıcılık konusuna yirmi-beş yıldır gerek kitaplarımda gerekse yazımda az veya çok sık sık değindim. Çünkü, yaratıcılığın eğitim ve öğretim çalışmalarının her türünde önemi ve değeri vardır. Bugünkü uygarlık, geniş ölçüde yaratıcı insanların ürünüdür, diyebiliriz. Bir günlük gazetede (Cumhuriyet, 3.10.1976) Sayın Vehbi Belgil'in yazdığı «Buluşcu Yetiştirme Yöntemleri» başlıklı yazısı bana bu konuyu yeniden anımsattı. Basında daha önce de buna benzer yazılar yayımlanmıştır. Demek ki, konu kamuoyunda da tartışılır hale gelmiştir. Eğitimde yaratıcılığın geliştirilmesi bir yöntem sorunudur. Bu soruna gereken önemi vermediğimiz sürece yaratıcı insanlar yetiştiremediğimize yakınıp duracağız.

Eğitimde kullanılan «yaratıcılık». «yoktan var etmek» anlamında değildir; Mevrutların biçim ve özlerinde değişiklikler yaparak yeni ve özgün nesne ve düşünler ortaya koymak anlamındadır. Bu anlamda yaratıcılık bir zihin ürünü değil, bir zihin sürecidir. Bunda bir kompozisyon, bir birleşim yapma vardır. Yaratıcılığın belleme ve kopyacılıkla ilgisi yoktur, fakat mevcut bilgilerle ilgisi vardır. Biyoloji, Fizik, kimya, gibi bilimlerde her gün ortaya çıkan yeni buluş ve icatlar yaratıcı kafaların ürünüdür. Kültür ve uygarlığın temelinde yaratıcı etkinlikler yatar. Eğitimde yaratıcılığa önem veren uluslar tarihte ileri gitmişler, uluslar arasında saygınlık kazanmışlardır.

«Yaratıcılık» özel durumlar dışında kişiye rehberlik yapmakla gerçekleşir. Bu nedenle yaratıcılık bir yöntem sorunudur. Eğitimimizde yönetime önem vermedikçe yaratıcı insanlar yetiştiremeyiz. Uygar dünyada yaratıcılığın gelişmesine Bacon'un görüşleri ile Descartes'in «Yöntem Üzerine Konuşmalar» kitabının ne kadar etki yaptığını bilmek için felsefe ile uğ-

Yazan :

Cavit BİNBAŞIOĞLU

raşmaya gerek yoktur. Onun bu kitabı yayınlandıktan sonra kan dolaşımından güneş sisteminin açıklanmasına kadar birçok buluş ve icatlar gerçekleştirilmiştir.

Eğitimde yaratıcılığın iki yönü vardır. Birincisi çocuğa bilinen bir ilişkiyi buldurmak, ikincisi de bilinmeyen ilişkiler üzerinde düşündürerek yeni buluş veya icatlarda bulundurmak. Örneğin bir dilbilgisi dersinde «sıfat» öğretmek ve onun kullanılmasında beceri kazandırmak birincisine örnektir. Burada çocuk, sıfat «bir adla anlatılan kavramı nitelik, nice-lik, yer, sıra gibi durumlar bakımından belirtmeye veya belirtilmesini istemeye yarayan bir sözcük» olduğu sonucuna örnekleri ve bunlar üzerindeki ilişkileri görerek varırsa, bu, bir yaratıcılıktır. Ama yakın zamanlara, hatta şimdiye kadar böyle mi yapmışız? Açın, dilbilgisi kitaplarına bakın! Açın, öğretim yöntemi kitaplarının dilbilgisi ile ilgili kısmının öğretimine bakın! Tam bunun tersi. Yani ezbercilik. Yani tümünden gelim yöntemi. Yani birtakım basmakalıp sözleri ezberletme ni birtakım basmakalıp sözleri ezberletme. Durum dilbilgisinde böyle de başkalarında başka türlü mü? Çocuğu gözlemler yapmaya, yaptığı gözlemleri çözümlemeye, bunları bir bir gözden geçirmeye, sonunda en doğru, en ussal, en uygun olanı ortaya çıkarmaya yönelik ders kitapları nerede? Bunun bizde en az dörtte bir yüz-yıldır sözü ediliyor. Son dörtte bir yüzyıldır çıkan öğretmen meslek kitaplarını izleyenler bunu bilirler.

20. Yüzyılda eğitim ve öğretim, artık büyük ölçüde, bir «sorun çözme» yaklaşımıdır. Öğrenci birtakım sorunlarla karşı

karşıya kalacak, sorunun nedenleri, çeşitli çözüm yolları üzerinde düşünerek, bilinmeyen ilişkileri bulup ortaya çıkararak eğitim ve öğretimini sürdürür, kendi zihin yapısını kurar. İşte bu sırada öğrenim de olur. Bu da eğitimde yaratmanın ikinci yönüdür. J. Dewey, Kilpatrik ve J. Piaget gibi çağdaş eğitimcilerin kuvvetle savunduğu bu görüşe ayak uyduranların okullarında artık ezbercilik ortadan kalkmış, okullar bir çalışma ve iş yeri haline gelmiş, öğrencilerinde yapma ve yaratma yeti ve yetenekleri geliştirilmiştir. İnsanlık bugün aya ulaşmış yıldızlara ulaşma çabasından ise, kim ne derse desin, bundan yaratıcı öğrenmeye yer ve önem veren eğitimcilerin büyük rolü olmuştur. Gelişme veya uygarlık, kuşkusuz yalnızca eğitime bağlanamaz; fakat eğitim gerekli ortamı ve yöntemi hazırlayıp öne sürmedikçe de gerçekleşemez. Bütün geri kalmaların nedeni, dar ve kısır görüşlülükten, bilimsel düşünüşe sahip olmamaktan başka bir şey değildir.

En iyi yaratma ortamı, kişiyi çalışmalarında özgür bırakmaktır. Bunun için kişiye herhangi bir sorun karşısında düşündüğünü olduğu gibi söyleme, kendini anlatma olanağı verilmelidir. Daha önce başkalarının söyledikleri veya doğru dedikleri şeyden kuşkulanmayan, kimse yaratıcı olamaz. Bu nedenle, okulda eğitim ve öğretimin tamamen demokratik bir ortam içinde yapılması gerekir. «Benim söylediğim de yanlış olabilir» diyemeyen bir öğretmen iyi bir öğretmen olamaz. Otoritelere körükörüne bağlılığın insanlık tarihinde kökoca bir ortaçağ nasıl yarattığını unutmuyor muyuz?

Yaratıcılığın ikinci koşulu «rehberlik» tir. Bugün rehberlik de bir bilim haline gelmiş ve bir kısım okullarımızda okutulmaktadır. Ama rehberliğin nasıl yapılacağını öğretmek değil. Rehberlikle ilgili genel sözler söyleyerek. Böyle daha bilim oluyormuş. Bu şaşılacak şey doğrusu. Eğitim ve öğretim, öğrencinin yaşamına,

girdiği, onun davranışlarını olumlu veya bilimsel ve ileriye yönelik biçimde değiştirdiği oranda değerlidir.

Yaratıcılıkta üçüncü koşul: Yaratan kimse, daha önceki bilgilere tam olarak bağlı kalmaz; fakat onlardan gerektiği yerlerde, gerekli ölçüde yararlanır. Bu da öğrenciye bol okuma ve gözlem fırsatı vermekle sağlanır. Biz böyle mi yapıyoruz? Dört duvar arasında bir sınıf, tek ders kitabı, ya da öğretmenden tutulan ve beş on sayfayı geçmeyen ders notları. Bunların yaratıcı öğrenme için yeterli olduğunu yeterli düzeye ulaşmış bir eğitimcinin söyleyebileceğini sanmıyorum.

Yaratıcılık, herhangi bir soruna farklı yaklaşımlar yaparak gelişir. Önceki örneklerle uymak yaratıcılığı engelleyebilir. Her şeyi eleştirel bir gözle görmek alışkanlığını kazandırmak, bu bakımdan, okullarda yapılması gereken en uygun bir davranıştır. Bu davranışı belli derslerin öğretmenlerinden beklememek gerekir. Şimdiye kadar bilimsel görüş ve düşünceyi yalnızca fen dersleri öğretmenlerinin ve reçoğine inanılmıştı. Bu, doğru bir görüş olamaz. «Öğretmen» ünvanını kazanan herkesten bilimsel görüş ve anlayış beklemek, hangi dersin öğretmeni olursa olsun, bu görüş çerçevesinde derslerini, öğrencilerini yaratıcılığa götürecek biçimde öğretmek onun ödevidir. Eğitimde yaratıcılığa önem veren öğretmenin, bunun bilincinde olması kadar doğal bir şey olamaz.

Bununla birlikte, yaratıcılık, bunlardan başka koşulların varlığına da bağlıdır. Öğrencinin yeterli zekâ derecesi bunlardan biridir. Fakat biz burada bunlardan söz etmiyoruz. Her öğrenciyi, yetki ve yeteneklerinin en üst düzeyine çıkarmak bir öğretmen olarak bizim ödevimizdir. Bunun sınırı da olamaz. Öğrenmenin olduğu her yerde yaratıcı çalışma yapılabilir. En azından yukardaki koşulları sağladıktan sonra, yaratıcı öğrenmeye götüren yöntemlerden söz edilebilir.